

PRÁCE S ŽÁKY S OMJ V ONLINE PROSTŘEDÍ

Zkušenosti z online doučování

Sdružení pro integraci a migraci, o. p. s.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Obsah

ÚVOD	3
1 KDO JSOU ŽÁCI S OMJ	4
2 PRÁCE A KOMUNIKACE S ŽÁKEM S OMJ	5
3 SPECIFIKA ONLINE PROSTŘEDÍ V KONTEXTU VÝUKY ŽÁKŮ S OMJ	6
4 DOBRÁ PRAXE Z DOUČOVÁNÍ ŽÁKŮ S OMJ ONLINE	9
ZÁVĚR	13

ÚVOD

Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ) je komplexní téma. Cílem této publikace není zachytit jej v co nejširším rozsahu, nýbrž sledovat konkrétní segment – specifika práce s žáky s OMJ v online prostředí.

V podmínkách pandemie let 2020 a 2021 se ukázalo, že školy na distanční způsob výuky nejsou připravené. Přestože se řada škol postupně zvládla více než dobře přizpůsobit, nestandardní situace zřetelně nasvítala limity výuky ve vztahu k žákům s OMJ. Během prvního uzavření škol jich mnoho zcela vypadlo ze vzdělávacího systému.

Právě na tento stav reagoval program online doučování, který Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) spustilo v březnu 2020. Jeho ambicí bylo pomoci dětem adaptovat se na nově vzniklou situaci a zabezpečit, aby se jim i nadále dostávalo potřebné podpory, zejména s ohledem na výuku češtiny.

Formát online doučování byl jednoduchý – dobrovolníci se s žáky setkávali několikrát týdně prostřednictvím online schůzek, v nichž se společně věnovali doplňování učiva v různých předmětech a důraz kladli na rozvíjení komunikačních dovedností v češtině. Téměř vždy měl jeden dobrovolník na starosti jednoho žáka. Díky tomu bylo možné soustředit se na individuální potřeby doučovaných a postupovat tempem, které vyhovovalo právě jim. Přestože původním záměrem bylo kompenzovat absenci klasické školní výuky, doučování se brzy zaměřilo spíše na doplňování zcela základních jazykových znalostí. Dobrovolníci se pro žáky stali „partáčky“ (buddies), kteří se aktivně přizpůsobovali jejich možnostem a potřebám, nahrazovali jim chybějící sociální kontakt a mnohdy představovali také jejich jediný kontakt s češtinou.

Online doučování se jasně ukázalo jako užitečný a přístupný nástroj pro zapojení žáků s OMJ do školského systému. Soustavně poukazovalo na jeho slabá místa v oblasti inkluzivního vzdělávání a snažilo se na ně reagovat. A to velmi často s úspěchem.

Výsledky práce dobrovolníků i projektového týmu oceňovali jak žáci a jejich rodiče, tak učitelé ze škol, kam doučování žáci docházeli.

„To, co nazýváme doučováním, tak může být stejně dobře konverzací jako výukou.“

Online doučování i nadále přispívá k rozvoji dorozumivacích schopností žáků s OMJ v českém jazyce a ruku v ruce s tím také ke zlepšení jejich zapojení do třídního kolektivu a výsledků v dalších předmětech, kde je úspěch fakticky podmíněn předchozími jazykovými znalostmi. V souhrnu tak vytváří předpoklady k snazší inkluzi.

Předkládaný materiál vychází ze dvou zdrojů: **rešerší k práci s žáky s OMJ online a zkušeností dobrovolníků a pracovníků SIMI z programu online doučování**. Autoři a autorky nejsou všestrannými experty na poli vzdělávání žáků s OMJ. Ne snaží se tak najít klíč k úspěchu při práci s těmito žáky v online prostředí, ani popsat dané téma v jeho celistvosti. Publikace přináší aktuální poznatky z praxe, doplňuje je o konkrétní zkušenosti dobrovolníků a v neposlední řadě uvádí řadu praktických doporučení. Měla by sloužit jako úvodní inspirace pro dobrovolníky či pedagogy, kteří s žáky s OMJ začínají pracovat a chtěli by tuto činnost (nebo její část) realizovat v online prostředí.

Mnohá z následujících doporučení jsou samozřejmě specifická pro výše popsany program online doučování. Věříme však, že mohou dobře posloužit jako kompas, kudy se v online výuce žáků s OMJ vydat, na co dávat pozor a co brát v potaz. Může také pomoci definovat způsoby, jak práci v online prostoru využít tak, aby nebyla pouhou náhradou standardní výuky, nýbrž aby fungovala sama o sobě jako efektivní nástroj podpory žáků s OMJ.

1 KDO JSOU ŽÁCI S OMJ

Žáci s odlišným mateřským jazykem (OMJ) tvoří poměrně různorodou skupinu. Mohou přicházet ze zahraničí či vyrůstat v ČR, ale s rodiči hovořit jiným jazykem než češtinou. Mohou mít cizí, české nebo dvojí státní občanství. Jedno však mají společné: **nedostatečnou znalost českého jazyka**, která jim znesnadňuje plnění povinné školní docházky na českých školách.

Kvůli jazykové a často i sociokulturní bariéře mohou žáci s OMJ při nástupu do české školy prožívat směs protichůdných emocí: na jednu stranu se do nové školy těší, na stranu druhou je provázejí obavy, jak vše zvládnou, a nejistota, zda uspějí. Oproti svým spolužákům mohou prožívat zvýšený stres, pocit osamění, izolaci, vyčerpání či pocit neúspěchu, které mohou vyústit ve vzdor nebo odmítání českého prostředí.

Základem jejich inkluze v rámci vzdělávání je umožnit jim co nejdříve zvládnout jazyk. Ve škole totiž dochází k situaci, kdy si nový (druhý) jazyk teprve osvojují a zároveň jsou v něm vyučováni v ostatních předmětech. Jsou schopni vysokým nárokům dostát, pouze pokud dostanou odpovídající podporu.

Tato podpora není jen **jazyková**, i když **ovládnutí mluvené i psané češtiny je pro začlenění žáků s OMJ nezbytné**. Pro jejich zapojení je také důležité vytvořit **prostředí, ve kterém se cítí vítáni a v bezpečí** a mají na koho se obrátit pro podporu a pomoc. Dále potřebují podporu, aby se **zorientovali v české kultuře, společnosti i ve škole a jejich pravidlech**. Stejně jako jiné děti potřebují **navazovat vztahy se svými vrstevníky**, sdílet s nimi společné zážitky a zakoušet pocit úspěchu.

Úspěšnost začlenění žáků s OMJ závisí na mnoha různých faktorech. Patří mezi ně:

- odlišnost školského systému, v němž byli dosud vzdělávání,
- délka pobytu v českém prostředí a míra pochopení české kultury,
- příbuznost mateřského jazyka žáka s českým jazykem,
- úroveň znalosti českého jazyka,
- motivace k učení,
- pravidelnost a kvalita přípravy do školy,
- vztah jejich rodin ke vzdělávání,
- kvalita komunikace mezi žáky, rodinami a školou,
- míra integrace jejich rodin do českého prostředí,
- sociokulturní odlišnosti.

2 PRÁCE A KOMUNIKACE S ŽÁKEM S OMJ

Jen těžko lze shrnout všechna obecně platná pravidla práce s žáky s OMJ. V praxi však pomáhá řídit se níže popsanými principy. Ty jsou užitečné jak v prezenční, tak v online výuce.

Nejdůležitější principy práce s žáky s OMJ:

- **Propojujeme výuku obsahu a jazyka.** Při plánování výuky zohledňujeme oba cíle – obsahový i jazykový, tzn. položíme si otázku „Co chci, aby žáci uměli?“ a „Co chci, aby říkali, psali, četli?“ Snažíme se propojovat konkrétní slovní zásobu a jazykové struktury.
- **Učíme v kontextu a aktivujeme předchozí zkušenosti a znalosti žáků.** Je vhodné uvědomit si, na co navazujeme: u žáků s OMJ využívat zkušenosti a znalosti z jejich prostředí a kultury, případně aktivovat jejich mateřský jazyk (překlady klíčových slov, práce se slovníkem, dvojjazyčné materiály).
- **Využíváme grafických vizualizací s důrazem na názornost** (obrázky, fotky, pomůcky, komunikační karty).
- **Vytváříme bezpečný prostor pro komunikaci.** Netrestáme za chyby, ověřujeme porozumění.

I v online prostředí platí zásady týkající se zadávání a vypracování úloh:

- Poskytnout alternativní (zjednodušené) zadání.
- Umožnit dítěti přeložit si zadání pomocí aplikace, překladače, slovníku.
- Dopomoc prvního kroku.
- Poskytnout příklad správného řešení.
- Poskytnout zrakovou oporu při zadávání úkolů (využit symboly, obrázkové materiály, klíčové vizuály apod.).
- Poskytnout dostatek času na práci i kontrolu, delší práce možno krátit do menších celků.

Následující doporučení doplňují obecný rámec komunikace s žáky s OMJ:

- Informace sdělovat v **krátkých větách nebo heslech** (jasné a stručné instrukce), mluvit zjednodušeně, ale správně, snažit se nekomolit jazyk, dbát na rozdíly mezi hovorovým a spisovným jazykem a upozorňovat na ně.
- Uvádět data, časy, názvy a jména v **prvním pádě**, používat **slovesa v infinitivu**.
- Důležitá slovíčka **poskytnout v psané podobě** (nejlépe tiskacím písmem), aby se k nim mohl žák vracet a aby je viděl napsaná.
- Opakovat **stejně obraty a slova** (např. při cvičení s tenisovým míčkem používáme stejný výraz, nikoli střídání – míč, míček, balonek, tenisák atd.).
- Dodržovat **vhodné tempo a frázování řeči**, mluvit dostatečně nahlas, ale nekřičet, důkladně vyslovovat a artikulovat.
- Obzvláště důležité v případě zhoršené kvality zvuku, která v online prostředí může nastat!
- Nespoléhat se čistě na verbální komunikaci, snažit se do výuky **zapojit prvky neverbální komunikace** (mimika, gesta, pohled očí) a hledat další způsoby, jak vycházet z hlediska komunikace žákům vstříc.
- Aktivně vést děti k zapojování a **rozvíjení jazyka i mimo hodiny**, podpořit jejich aktivní kontakt s českými vrstevníky.

„Často i u těžších úkolů mířím k diskuzi tím, že se ptám na banality. Ale i to žáka donutí zformulovat větu.“
- **Tolerovat cizojazyčný přízvuk**, neobratnosti ve vyjadřování v mluvním projevu i při čtení a psaní.
- **Pracovat se silnými stránkami**, aby mohlo dítě zažít úspěch.
- Hodnotit pouze posun daného žáka, **nesrovnávat s ostatními** (techniky formativního hodnocení).

„Chválení je klíčem k úspěchu.“

V některých případech se vyplatilo provést s žákem na začátku doučování jazykovou diagnostiku. Dobrovolníci ji sice nevyužívali plošně, nicméně tehdy, kdy si nebyli jistí jazykovou úrovní žáka, jim byla velmi užitečná. Přehled diagnostických nástrojů je dostupný např. na [webu Inkluzivní škola](#).

3 SPECIFIKA ONLINE PROSTŘEDÍ V KONTEXTU VÝUKY ŽÁKŮ S OMJ

„Záleží na situaci v místě, odkud se žák účastní hovoru, věku žáka, jeho předchozí jazykové dovednosti a mnoha dalších faktorech,”

odpovídá dobrovolnice Markéta na otázku, co ovlivňuje průběh online doučování. Věříme, že panuje shoda na tom, že při výuce obecně je třeba mezi žáky a lektory vytvořit atmosféru vzájemného respektu. Právě proto je vhodné zohledňovat možnosti jak žáků, tak lektorů, co se týče jejich přístupu k online výuce, a vnímat tak online prostor jako prostředí s konkrétními specifiky, se kterými lze následně pracovat.

Pokud se pokusíme faktory, které zmínila Markéta a jiní dobrovolníci, nějak kategorizovat, zjistíme, že v online prostředí je nutné respektovat vzájemné možnosti zejména v následujících oblastech:

- a) **technické zázemí** a znalosti práce v online prostředí,
- b) **domácí a rodinné zázemí** žáků a jeho vliv na práci,
- c) **individuální vztah k online výuce**. Tyto oblasti jsou vzájemně provázané. Ve všech je ale zcela zásadní zohlednit možnosti své i žáků a snažit se žáky pozitivně motivovat.

Než přistoupíme k jejich podrobnějšímu popisu, je nutné zmínit také bezpečnostní rozměr práce s žáky online. Je mimořádně důležité, aby se lektori i rodiče žáků dohodli na pravidlech práce online. Nedílnou součástí úvodní dohody by mělo být nastavení jasných hranic, jaké informace je možné během hovoru žáka s lektorem sdílet. Rodiče by měli být srozuměni s tím, jaké platformy budou ke komunikaci využívány, souhlasit, že jejich dítě bude používat, a dohlížet na to, že se tak děje v rámci podmínek jejich bezpečného použití. Přehledná (byť v roce 2023 již trochu zastaralá) obecná doporučení k distanční výuce včetně těch na téma bezpečnost přináší [Jeden svět na školách](#). Tato pravidla se z velké části překrývají s tím, jak k práci online v programu online doučování přistupovalo SIMI. Je třeba zdůraznit, že dobrovolníci a dobrovolnice vždy pracovali tak, aby si žáci nemuseli vytvářet účet na žádné platformě, nýbrž komunikovali pouze přes jednorázově vygenerovaný odkaz. Z hodin nikdy nevznikal záznam (ať již v podobě audio a video nahrávek či fotografií a screenshotů) a dobrovolníci se během doučování řídili [bezpečnostními pravidly](#).

3.1 TECHNICKÉ ZÁZEMÍ

Přestože řada lidí předpokládá, že s počítači „to dnes umí“ každé malé dítě, v praxi se dovednosti lektorů a žáků s OMJ mohou velmi lišit. Pandemická situace let 2020–21 ukázala, že rychlý přechod na distanční výuku v online prostředí je náročnější, než se zdálo. Obtíže byly minimálně částečně způsobeny tím, že ne vždy měli žáci stabilní připojení k internetu, dostupná zařízení, na kterých by se mohli k výuce připojit, a další vybavení umožňující či usnadňující výuku na dálku (kamery, sluchátka, mikrofony).

Právě na základě této zkušenosti doporučujeme technické zázemí žáků **co nejpodrobněji zmapovat** a konkrétně se **dohodnout na používaných nástrojích**. Tím není míněna jen dostupnost internetu a samotných zařízení (počítače, tablety, smartphony a jejich příslušenství), ale i programů a software, které toto spojení zprostředkovávají. Dále je dobré zjistit, do

jaké míry jsou tyto nástroje žákům k dispozici. Může se například stát, že žáci sdílejí notebook s více členy rodiny nebo mají nějak nastavená uživatelská omezení.

Zároveň je potřeba ověřit, zda žáci dokážou s danými nástroji (správně) zacházet a jaký mají k práci s nimi vztah (viz odd.3.3).

Tato kontrola by měla předcházet každému domlouvání výuky v online prostředí. Čím důkladnější kontrola bude, tím účinněji lze předejít technickým problémům. Doporučujeme pro tuto úvodní komunikaci s rodiči využít služeb interkulturních pracovníků. Komunikace se školou a rodiči by měla být nedílnou součástí každé práce s žáky s OMJ. Dobrovolníci SIMI mnohokrát až během individuální práce s žáky odhalili, co z technického zázemí žákům chybí. V takových případech se vždy

vyplatí školu nebo rodiče na danou situaci upozornit a společně najít řešení (např. školy často nabízejí zapůjčení počítačů a tabletů). Probrat s rodiči technické limity pomůže lektorovi alespoň získat představu o rodinné situaci žáka (viz níže) a možnostech rodiny problémy s technickým zázemím řešit.

Co se týká konkrétního vybavení, žákům se nejlépe osvědčil pevný počítač či notebook s webkamerou, případně doplněný o sluchátka. Výuka přes tablet či smartphone naráží v praxi na větší omezení, zejména co do přehlednosti a funkčnosti určitých aplikací a programů. Pevný počítač se v domácnostech také často nachází na místě vyhrazeném pro soustředěnou práci v klidu, kterou potřebujeme i pro účely výuky. Výhodou tabletu či telefonu naopak může být právě větší flexibilita – žák se k lekci může připojit odkudkoliv.

Protože online práce s žáky s OMJ je velmi závislá na jejich technickém zázemí a digitálních dovednostech, **všem lektorům silně doporučujeme počítat s určitou nutnou mírou flexibility** a přizpůsobovat se aktuální situaci.

„Člověk většinu času sdílí obrazovku, takže nevidí, jak se dítě tváří nebo co zrovna dělá. Nemám žádný trik, jak to překonat. Beru to jako fakt, se kterým je nutné počítat.“

3.2 DOMÁCÍ ZÁZEMÍ

Online výuka by měla v ideálním případě probíhat doma nebo ve škole, rozhodně ne v práci rodičů nebo na dovolené apod. Žáci se nejčastěji připojují přímo z domova. Jedná se tedy o místo, kde jsou obvykle uvolněnější, ale také o to náchylnější věnovat pozornost jiným podnětům a ztratit koncentraci. Proto se vyplatí najít si doma pro učení klidné místo, kde bude žák moci pohodlně nerušeně pracovat a nebude se ostýchat vyjádřit se.

„Ruch okolí určitě hraje roli. Žákova pozornost je často snadno narušitelná a přepínání do cizího jazyka je potom těžší, když se okolo něho mluví mateřštinou.“

„Má to velký vliv na její pozornost. V našem případě to byla vždy jen krátkodobá vyrušení, takže jsme se během ruchu zaměřily na aktivity, kde není velké soustředění potřeba, a k původní aktivitě jsme se vrátily, až když byl klid.“

Dobrovolnicím a dobrovolníkům se osvědčilo mít připravenou záložní variantu spojení s žákem, ať již telefonát či rozhovor přes jinou platformu (např. vyměnit domluvený *Google Meet* za *Skype*). I přes tuto připravenost však v doučování SIMI docházelo k problémům s připojením k hovoru a s jeho realizací po technické stránce. Proto je také vhodné, aby i samotní lektoři a lektorky uměli s danými nástroji pracovat, znali jejich limity a uměli si poradit s nejčastějšími problémy, k nimž při práci s nimi dochází.

Rovina technického zázemí představuje pravděpodobně největší bariéru pro hladký průběh online výuky. Žáci se zde často neučí „jen“ danému předmětu, ale také správně práci se zvolenými nástroji. Je proto na místě počítat s tím, že výuka online může ze začátku zabrat více času, než výuka prezenční. Technické zádrhele mohou žáka demotivovat, odradit od aktivní účasti, nebo dokonce od účasti jako takové.

Na základě zkušeností SIMI můžeme říci, že technické problémy nikdy nelze s jistotou zcela eliminovat. Je nutné brát je jako s možnou variantou, na kterou je třeba se připravit a minimalizovat její dopady. Velkým pomocníkem je v tomto směru čas. Čím déle budete s žákem online pracovat, tím spíše si najdete vhodnou cestu, jaká bude vyhovovat nejen žákovi, ale také vám. Včasné vysvětlení fungování jednotlivých nástrojů může lektorům ušetřit spoustu času.

Při nastavování pravidel online výuky je vhodné brát ohled na možnosti žáků a snažit se jim v co největší míře přizpůsobit. Ne všichni žáci však mají vlastní pokoj, a nalezení vhodného místa pro učení tak může být náročnější. Rušit mohou také sourozenci. Občas se stane, že jsou online výuce přítomní, protože rodinná situace neumožňuje, aby byli jinde.

Během doučování SIMI jsme si vyzkoušeli, že přítomnost rodičů nebo dalších rodinných příslušníků (především u mladších dětí) může být při výuce výhodou, zejména jako pomoc při řešení nenadálých technických problémů (viz výše). Přílišné zapojení rodičů však bývá spíše na škodu. Žáci se před nimi často stydí dělat chyby nebo se na ně při komunikaci s lektory až příliš spoléhají. Vyplatí se proto hledat přijatelnou střední cestu. Dobrovolníkům SIMI pomáhalo třeba vysvětlit, že není nutné, aby rodiče byli přítomní po celou dobu výuky, stačí, když budou jen „po ruce“ (např. mohou být ve vedlejší místnosti nebo na zahradě, ale už ne v kanceláři přes ulici), kdyby nastaly nějaké potíže. Samozřejmě tato varianta není vždy možná.

Nesmíme zapomenout, že doučování by nikdy nefungovalo tak, jak jej zde popisujeme, bez důrazu na dobrou komunikaci s rodiči. Zkušenost ukazuje, že komunikace s rodiči, kteří pocházejí z jiného sociokulturního prostředí a neovládají češtinu, může být velmi komplikovaná. Během doučování jsme proto hojně využívali [služby interkulturních pracovníků](#), jejichž pomoc umožnila dobrovolnicím a dobrovolnicím jasně komunikovat a předcházet nedorozuměním.

3.3 INDIVIDUÁLNÍ VZTAH K ONLINE VÝUCE

„Myslím, že vše je navázané na individualitu dítěte. Jak je staré, jestli je to kluk nebo holka, jaké je národnosti, jestli je introvertní nebo extrovertní, jaký je jeho společenský status.“

Laicky řečeno, výuka online nevyhovuje každému i na úrovni ryze osobních preferencí. Pro žáky může být takové učení otravnější, neintuitivní a náročnější. Určitě není vhodné přistoupit k němu u žáků s poruchou pozornosti. V programu online doučování jsme několikrát narazili na to, že pro žáky je zde **obtížnější udržovat pozornost**. O práci s pozorností více v následující kapitole.

Vztah k práci online se může lišit také v závislosti na věku. Přestože se „doba měn“, u mladších dětí stále nelze předpokládat, že budou zkušenými a aktivními uživateli internetu, a je dobré mít to na paměti. Tím bude ovlivněn také jejich přístup k vyučování online. Ze zkušeností dobrovolníků vyplývá, že starší žáci jsou v online prostředí aktivnější, a podle toho by se s nimi také mělo pracovat.

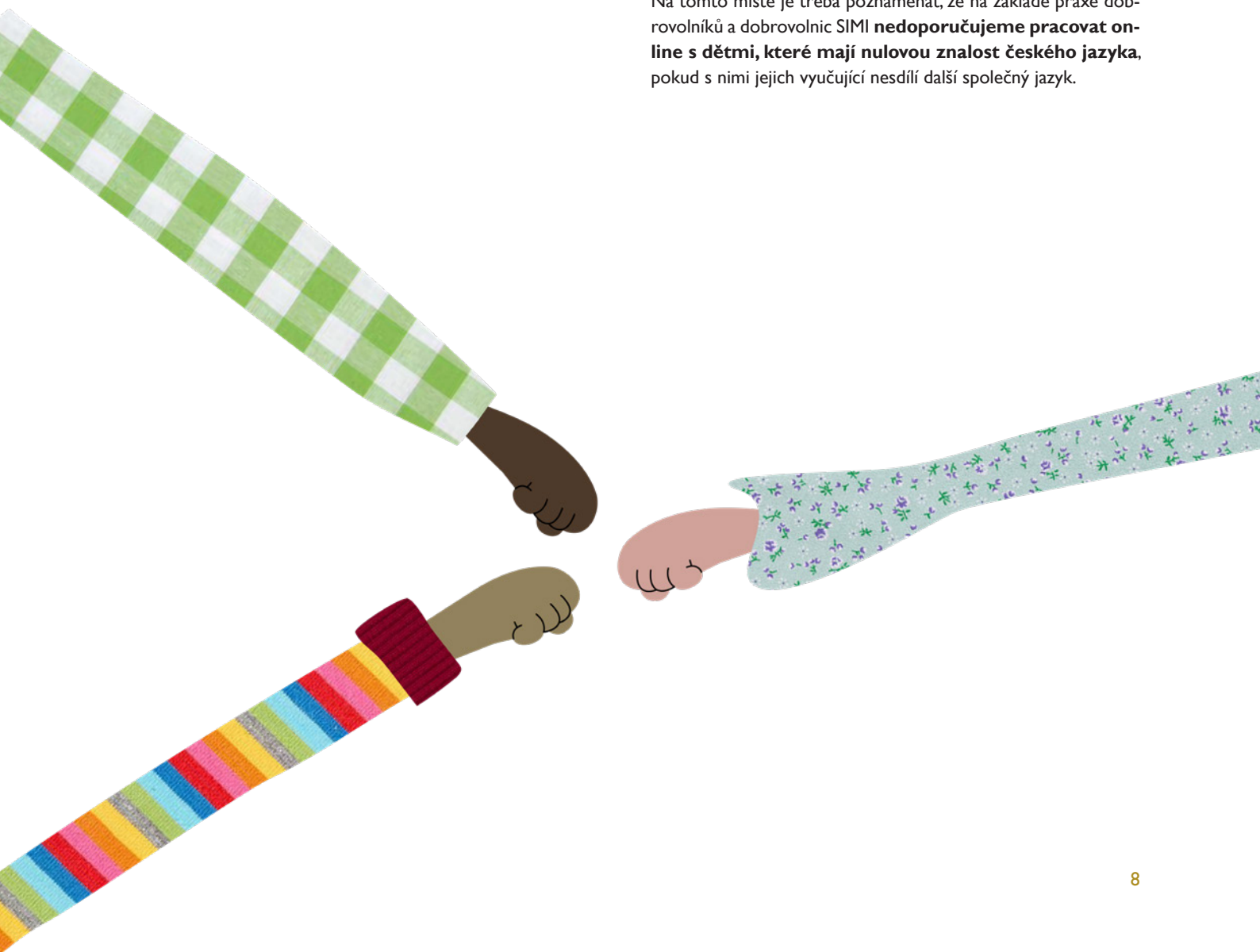
I zde platí, že pro fungování individuálního online doučování je vždy dobré nejprve žáka co nejlépe poznat. Najít, co ho baví, čím ho můžeme zaujmout. Avšak je nutné si také uvědomit, že online práce nemusí být pro každého. Tímto nechceme říct, že by s nějakými žáky nebylo možné vůbec pracovat online. Někteří žáci ale nemají problém ani tak s jednotlivými nástroji, jako spíš se studem. Může jim vadit formát výuky, při kterém jsou neustále „viditelní“ na kameře. Vždy je vhodné brát to v potaz, a uvažovat, zda pro daného žáka neexistuje přístupnější forma výuky.

Pokud se však i po zvážení alternativ jako nejpřístupnější varianta stále jeví online výuka, máme několik tipů, jak žákům pomoci případný negativní vztah k ní překonat. Dobrovolnicím často **pomáhal čas**.

„Dlouho trvalo, než si na mě [žák] zvykl. A pak to přišlo z ničeho nic samo, že si se mnou začal povídat.“

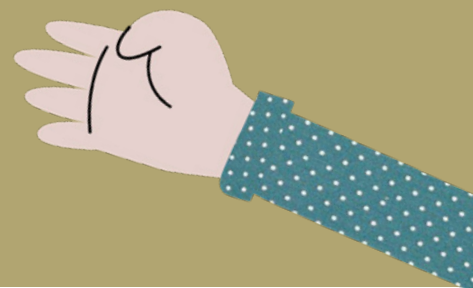
Ono „zvyknutí“ se vztahuje i na online formu výuky. Když si žáci zvyknou používat vybrané nástroje, přičemž je jim srozumitelně vysvětleno, jaký je jejich smysl, pravděpodobněji svůj vztah k online výuce přehodnotí.

Na tomto místě je třeba poznamenat, že na základě praxe dobrovolníků a dobrovolnic SIMI **nedoporučujeme pracovat online s dětmi, které mají nulovou znalost českého jazyka**, pokud s nimi jejich vyučující nesdílí další společný jazyk.

4 DOBRÁ PRAXE Z DOUČOVÁNÍ ŽÁKŮ S OMJ ONLINE

V této části se zaměříme na uplatnění výše zmíněných doporučení a reflexi různých úrovní vztahu žáků s OMJ k online výuce v praxi. Budeme sledovat zkušenosti dobrovolníků a dobrovolnic během online doučování a zasadíme je do výše popsánoho kontextu.

Všechna uvedená doporučení mohou být dobrým vodítkem pro práci s žáky s OMJ v online prostředí. Je však nutné brát je spíše jako inspiraci. Praxe je vždy složitější. Klíčovým principem pro práci s žáky proto zůstává **vycházet z jejich individuálních možností a potřeb**. Ačkoli to někomu může znít jako floskule, naše dobrovolnice a dobrovolníci si tento princip neustále připomínali a vraceli se k němu. Zkrátka, práce s každým žákem je jiná a je užitečné zaměřit se na to, co konkrétního žáka zajímá a čím je práce s ním specifická. Ne vždy je snadné převádět tento poznatek do praxe (obzvláště, když lektor pracuje online s větší skupinou žáků najednou), ale vždy je třeba ho mít na zřeteli.

Zohlednění individuálních potřeb žáků se může zdát banální. Komunikace prostřednictvím internetu však představuje (další) bariéru mezi lektory a žáky s OMJ, kterou je důležité reflektovat a sledovat, jak se k ní samotní žáci vztahují. Lekce jsou vlivem své online formy více odosobněné a závislé na zprostředkování komunikačními technologiemi. O to častěji proto dobrovolníci

a dobrovolnice vyzdvihovali možnost opírat se o podněty přímo od žáků a vytvářet společně bezpečný prostor, ve kterém se žáci mohou soustředit na to, co jim dělá největší problémy, a mohou rozvíjet své dovednosti vlastním tempem.

„Příprava [na hodinu] vychází z toho, že se [s žákem] snažím dělat věci, co už o něm vím, znám. Víím, že ho baví a aktivizují, nebo alespoň rozesmějí. To také člověk zjistí až po měsíci či dvou. Pak se snažím navazovat na to, co zrovna probírají ve škole.”

I z tohoto hlediska se v našem doučování osvědčilo udržovat kontakt se školou, dalšími lektory, případně předchozími dobrovolníky, a tedy navazovat jednak na žákovy vědomosti z dřívějšíka, jednak na poznatky o něm od jeho vyučujících. Cílem bylo, aby dobrovolníci a dobrovolnice měli pro práci předem k dispozici kontext a dostatek informací o tom, co žáky zajímá, baví, jakou látku již ovládají a jaká jim dělá potíže. Poznatky, které pak během lekcí nabyli, se dobrovolníci a dobrovolnice snažili také dále komunikovat zpět směrem k rodičům, žákům a učitelům. Zejména u těch posledně jmenovaných se osvědčilo vytváření „zápisů“ z doučování do sdíleného dokumentu, kam měli učitelé přístup a mohli sledovat, jak doučování probíhá a co dobrovolníci s žáky probrali.

4.1 JAK PRACOVAT S POZORNOSTÍ

„Děti jsou nevyzpytatelné.”

Je těžké odhadnout, co pro děti bude fungovat, co je bude bavit, co pro ně bude využitelné, dokud si to s nimi nezkusíte. Výuka online v tomto ohledu našťastí nabízí velké množství nástrojů a metod, se kterými je možné pracovat. Dobrovolníci a dobrovolnice se jednohlasně shodli na tom, že práci online prospívá **rozmanitost**. Míněno tím bylo zejména zapojení různorodých způsobů práce a pravidelné střídání aktivit. Tato rozmanitost slouží především k **udržení pozornosti**. Právě zařazení rozličných činností se osvědčilo jako vhodná metoda pro boj s nesoustředěností, která online výuku často provázela.

Nešlo zde ale o ustavičnou snahu vnášet do doučování nové prvky, nýbrž spíše o tempo výuky a o to, aby její náplň nebyla jednotvárná. Je docela obvyklé, že obsah na internetu musí být kratší a uživatelsky vstřícnější než v běžných médiích, pokud

je jeho cílem udržet si pozornost příjemců. Není důvod proč by tomu při výuce žáků s OMJ mělo být jinak. Dobrovolníkům a dobrovolnicím proto doporučujeme následující:

- Aktivně zkracovat hodiny a volit čas doučování podle toho, jak je žák schopen udržet pozornost, např. žáky nižších ročníků nedoporučujeme doučovat po 18. hodině.

„Moje zkušenost po prvních třech, čtyřech hodinách byla, že 60 minut je hodně. S Davidem jsme začínali, když mu bylo 9 nebo 8, a měli jsme doučování večer, kdy už byl unavený. Takže jsem ty hodiny zkrátila na 45 minut.”

- Rozdělovat hodiny do několika úseků.
- Střídat činnosti a míru zapojení žáků během jednotlivých úseků.

- Najít pro žáka vhodný balanc mezi jasně danou strukturou lekcí a začleňováním nových prvků do výuky.
- Volit aktivity, které budou splňovat kritérium užitečnosti, smysluplnosti (zejména pro žáka) i zábavnosti.
- Nechat žáka během hodin pracovat.
- Prokládat složitější úkoly jednoduššími, méně zábavné těmi, které žáka více baví nebo vzbudí jeho zvědavost.
- Nesnažit se vměstnat toho do hodiny příliš. 3–4 cvičení nebo úkoly prokládané neformální konverzací jsou podle našich zkušeností na jednu hodinu víc než dost.
- Snažit se udržovat všechny činnosti co nejvíce interaktivní a zvyšovat tak míru zapojení žáků do výuky.
- Snažit se zohledňovat a vyhodnocovat to, jak se žák při hodinách soustředí a jak reaguje na jednotlivé postupy lektorů.

„Přijít na to, co by žáka bavilo, je klíčem k úspěchu.“

„Doučování máme rozděleno do sekcí. Vždy si dopředu řekneme, co budeme dělat. Na začátku si říkáme, jak jsme se měly a co je nového (v životě i ve škole), pak se vrhneme na nejtěžší úkol dne, později hraje online hru na slovní zásobu nebo si čteme.

Tak se střídají oddychové aktivity s těmi náročnějšími, všechny jsou ale edukační.“

Faktem je, že online forma doučování narušuje přirozenou interakci mezi lektorem a žákem. Dobrovolníci a dobrovolnice

proto doporučují momenty interakce cíleně vyhledávat a nacházet možnosti, jakými je nahrazovat. Jinými slovy používat **velké množství konkrétních příkladů** relevantních pro dané učivo. Může se jednat třeba o **propojování online výuky s fyzickou aktivitou**, např. používání předmětů v žákově okolí pro ilustraci neznámých slovíček nebo zapojování kreslení.

„S mojí studentkou jsme probírali zvířata a části jejich tělíček. V rámci rozšiřování slovní zásoby jsme hráli hru **Fantastická zvířata**. Jeden si vymyslí zvíře. Popíše všechny jeho části a ten druhý se ho potom pokusí zachytit na papíru. Celkově propojení nějaké činnosti s konkrétními slovíčky je dobrá volba. Děti si nové poznatky spojují ne skrze to, co slyšely, ale skrze emoce, které cítily. Takže když jsou slovíčka spojena s pozitivními pocity, je vyšší pravděpodobnost, že si to děti zapamatují.“

Dle zkušeností z našeho programu se pestrost používaných přístupů ukazuje být nejen nutností pro práci s pozorností žáků, ale také příležitostí k aktivnímu **kombinování médií**. Kromě běžné kombinace poslechu, čtení a psaní na sdílenou tabuli, můžeme využít třeba zapojování více smyslů, např. chuť při probírání slovíček o jídle. Cílem by však vždy mělo být co nejnázorněji žákovi přiblížit obsah probírané látky.

Jedná se o aktivity, které nejsou fixované na online formu lekce. Nicméně i samotné online prostředí nabízí celou řadu nástrojů přímo přizpůsobených distanční výuce a umožňujících větší míru interakce. Ty, které naši dobrovolníci a dobrovolnice používají nejčastěji, najdete v kapitole *Užitečné materiály a doporučení*.

4.2 JAK NA VIZUALIZACI UČIVA

Je nutné dodat, že interakce v ideálním případě žáka nejen rozptýlí, ale poslouží i jako **vizualizace** probírané látky. Výuka prostřednictvím webkamery je značně limitovaná, používání tištěných materiálů a vzájemné ukazování si obrázků nebo vizualizací mezi žákem a lektorem nefunguje dobře. Dobrovolníci a dobrovolnice hojně využívali videí a obrázků k tématům, která s žáky probírali, promítaných přes **sdílenou obrazovku**. Online prostředí má nespornou výhodu v možnosti snadno a čitelně vizualizovat jednotlivá slovíčka, která mohou být pro žáka nejasná. Tím lze také částečně kompenzovat omezení neverbální komunikace.

„Sama jsem si při výuce ověřila, že mnoho gest není vidět, protože je děláš mimo kameru.

Ale je dobré to nahradit emotikony: více je používat, posílat fotky, meme (hlavně asi palec nahoru – OK, palec dolů – není OK), domluvit si nějaké znamení na zpomal, nestíhám apod.,

Může k tomu sloužit pomůcka semafor: dítě pošle do chatu červenou – nestíhám, zelenou – vše OK, oranžovou – potřebuju pomoc.“

Právě chat a emotikony mohou být prostředkem vizualizace. Ať již přímo na dané platformě pro online hovory, nebo v jiné aplikaci, kde chat může sloužit i jako časová osa a přehled probrané látky.

„Pak hodně používám chat. Když se bavíme o nějakých slovech, u kterých mám pocit, že je neznám, napíšu mu je do chatu. Nebo mu tam napíšu větu v přítomném čase a poprosím ho o přepsání do minulého času. Ale chci, aby to viděl napsané. A na konci hodiny se k tomu třeba ještě vrátíme.“

Chat nebo sdílený dokument mohou funkčně nahrazovat slovníček, do kterého si žák poznamenává slovíčka, která se naučil, aby s k nim později mohl vrátet.

„I když žák*yně s OMJ pochopí princip, nedokáže jej aplikovat tak snadno. Zásadní je tedy ukazovat velké množství příkladů, aby si žák*yně s OMJ na princip použití jevu zvykla.“

Funkci sdílení obrazovky nabízí většina platforem pro online hovory. Většinou umožňují během několika kliknutí jednomu z účastníků hovoru zobrazit to, co sleduje na počítači, dalším účastníkům, bez nutnosti hovor přerušit. Co přesně se během práce s žáky s OMJ online se osvědčilo sdílet a jak sdílené obrazovky používat?

Nejpraktičtější je ilustrovat právě probíranou látku obrazovými materiály. V případě, že probíráme např. slovní zásobu k tématu zvířata, je vhodné pomoci sdílené obrazovky zvířata ukazovat. Má-li žák dostatečné technické dovednosti, lze sdílením obrázků pověřit i jej.

*„Jestli mi něco výrazně pomohlo s dorozumíváním, tak jsou to **Google Obrázky**. Když jsme se nemohli dohodnout a hledali nějaké slovíčko, většinou stačilo pár pokusů s vyhledávačem a dospěli jsme do cíle.”*

Kromě obrázků je možné na sdílenou obrazovku promítat i text, který lektor s žáky čte, nebo videa, která mohou společně komentovat.

Ne vždy je přítom nutné, aby obrazovku sdílel lektor. Pokud žák zvládá technickou stránku věci, není problém jej takto zapojit a aktivizovat.

„Člověk většinu času sdílí obrazovku, takže nevidí, jak se dítě tváří nebo co zrovna dělá.”

I proto je mnohdy dokonce vhodnější, aby obrazovku sdílel žák a lektor mohl sledovat, zda žák skutečně pracuje. Samozřejmě to předpokládá určitou míru technických znalostí na straně žáka.

Osvědčilo se také začlenění online kvízů a her, které dobrovolníci a dobrovolnice procházeli společně s žáky.

Vizualizaci může dále podpořit **používání sdílených interaktivních tabulí**, tj. nástrojů, které ve virtuálním prostředí simulují psaní a kreslení na tabuli. Na sdílené tabule mohou psát a kreslit lektor i žák zároveň. Aplikací tohoto druhu existuje celá řada, namátkou *Jam Board*, kterému však Google bohužel ukončuje podporu, nebo [Web Whiteboard](#).

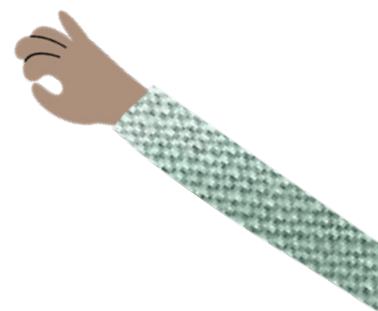
„Online nástroj číslo jedna je pro mě určitě interaktivní tabule, na kterou může zapisovat žák*yně i vyučující, oba*obě v reálném čase.

Já používám [bitpaper.io](#). Nejen, že si do ní zapisujeme cvičení a příklady, ale vkládáme i obrázky (pomohou s rychlejším a dlouhodobějším zapamatováním) a já, jakožto lektorka, graficky znázorňuji probíranou látku, což velmi pomáhá pochopení.”

4.3 DALŠÍ POZNATKY DOBROVOLNÍKŮ A DOBROVOLNIC:

- Domácí úkoly v online prostředí fungují ještě méně než v běžné prezenční výuce. Některým dobrovolníkům a dobrovolnicím se osvědčilo domácí úkoly zaměřit na něco, čemu by se žák mohl ve volném čase věnovat bez ohledu na lekci (sledování filmu s českými titulky, čtení knihy v češtině, vyhledání nějaké zajímavé informace atp.). Úkoly tak během doučování sloužily spíše jako pobídnutí k vyšší aktivitě, než jako podmínka důležitá pro průběh dalších lekcí a vzdělávací rozvoj daného žáka.
- Osvědčilo se používat jeden, nejvýše dva komunikační kanály, přes které probíhalo sdílení podkladů k učivu a doporučení. Větší počet způsobů komunikace vedl ke zmatkům a zvyšoval pravděpodobnost nedorozumění.

- V každém směru se vyplatí mít vypracovaný způsob zpětné vazby. U doučování tuto zpětnou vazbu často poskytovali přímo pedagogové. Měli přístup k interním zápisům z hodin, které dobrovolníci vypracovávali, a to jim umožnilo mít dobrý přehled o práci svých žáků i mimo školní lavice.
- Online formát umožňuje lektorům větší flexibilitu v rámci přípravy. Během hodiny lze potřebné informace k učivu okamžitě dohledat na internetu, případně, což se obzvlášť osvědčilo, do hledání informací zapojit samotného žáka.

4.4 DOPORUČENÉ ŠABLONY NA HODINY

NÁVRH STRUKTURY HODINY OD DOBROVOLNICE MARTINY

1. úvodní konverzace
2. otázka na školu, co probírají, s čím potřebuje pomoci, čemu neporozuměla, na základě informací od učitelky
3. vysvětlování látky a procvičování
4. čtení, pokud zbyde čas

NÁVRH STRUKTURY HODINY OD DOBROVOLNICE BÁRY

1. úvodní konverzace
2. základní obsah (gramatika v kontextu a doprovodné otázky)
3. závěrečná konverzace (co by bylo třeba do příště, otázky, s čím by žák potřeboval poradit).

NÁVRH STRUKTURY HODINY OD DOBROVOLNICE ADÉLY

1. uvolnění, rozpovídání, ale bez očekávání komunikace hned ze začátku
2. věnování se připraveným materiálům (Inkluzivní škola)
3. prostor pro otázky a praktické náležitosti

NÁVRH STRUKTURY HODINY OD DOBROVOLNICE MARIE

1. úvodní aktivita k vybranému tématu (procvičování formou hry *Wordwall*, hra šibenice na *Jam Board* apod.)
2. online aktivita *Story Cubes* (vytváření příběhů podle obrázků na kostkách)
3. sdílená tabule (*Jam Board*, *Whiteboard*): psaní nových slov, přiřazování obrázků, používání slov ve větě
4. závěrečné vtipné video k tématu

UŽITEČNÉ MATERIÁLY A DOPORUČENÍ

Na odkazu níže najdete seznam materiálů a nástrojů, s nimiž dobrovolníci v programu online doučování SIMI pracují či pracovali. Nejedná se však o jejich úplný výčet. Uvádíme pouze ty, které dobrovolníci a dobrovolnice po vyzkoušení v praxi vyhodnotili jako užitečné. Seznam nechápeme jako konečný a uzavřený, bude průběžně aktualizován.

Materiály najdete [ZDE](#).

ZÁVĚR

Při psaní této příručky jsme se chtěli vyhnout konstatování zřejmých rozdílů mezi online a prezenční výukou, stejně jako zjednodušování celého tématu práce s žáky s OMJ na několik obecně uplatnitelných pouček. Zde uvedené příklady práce s žáky s OMJ v online prostředí mají sloužit jako inspirace, případně podnět k dalšímu tematizování této práce. Jejich aplikace v praxi bude záležet na kontextu, ve kterém výuka probíhá, a na mnoha dalších faktorech. Ambicí této příručky je rozšíření diskuse o tématu práce online s cílovou skupinou žáků s OMJ.

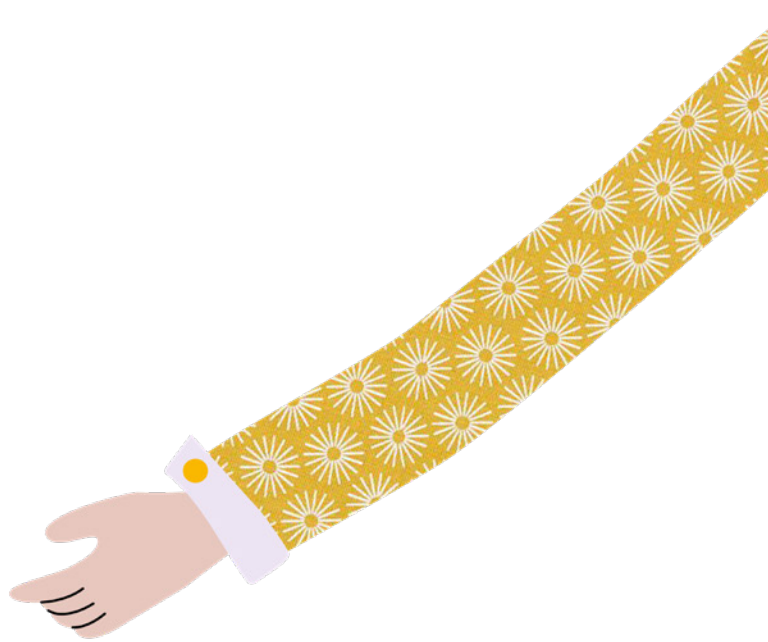
Dle názoru autorů doučování online umožňuje překlenout zeměpisnou vzdálenost a poskytuje lektorům i žákům větší pohodlí a flexibilitu; to je jeho klíčová výhoda. Zároveň také vede všechny zúčastněné k rozšiřování obzorů a objevování nových nástrojů výuky.

Nejdůležitějším poznatkem z naší tříleté zkušenosti distančního doučování s dobrovolníky je, že jakákoliv efektivní práce s žáky s OMJ vyžaduje především dostatek času. Online doučování je proto dlouhodobou prací, vytrvalostním závodem, jehož účastníci nezřídka vystřídají více disciplín. Nelze očekávat, že se výsledky dostaví ihned. Nespěchejme, neboť právě čas na osvojení nového jazyka (a porozumění novému učivu v novém jazyce) je

to, čeho se žákům s OMJ v běhu školní výuky mnohdy nedostává. Vzdělávací systém má sklon počítat s tím, že se tito žáci zkrátka musí přizpůsobit tempu ostatních. To zcela pochopitelně často vede k frustraci a v některých případech i rezignaci na straně žáků či vyučujících.

Proto je vhodné klást si spíš menší cíle a pracovat (online i offline) vždy s důrazem na kvalitu, nikoliv na objem probrané látky. Dobrovolníci a dobrovolnice pracují s vědomím, že zlepšení u žáků, které doučují, dlouho nebývá vidět. Někdy se stává, že žáci, kteří během doučování dělají značné pokroky, nezaznamenávají úspěch ve škole. Tam se totiž postupuje jiným tempem, je-li tito žáci zatím nestačí. Z toho důvodu jsme přesvědčeni, že (na rozdíl od školní výuky) základním principem online doučování by měla být právě možnost zpomalit a řídit se individuálním tempem učení daného žáka.

Jménem autorského týmu této publikace bychom rádi poděkovali všem dobrovolníkům a dobrovolnicím, žákům a žákyním, pedagogům a pedagožkám zapojeným do doučování v projektu *Učíme se spolu* podpořeného z Evropských fondů z Operačního programu Praha pól růstu, č. CZ.07.4.68/0.0/0.0/20_079/0002107.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Příručka vznikla v rámci projektu Učíme se spolu, který je spolufinancován Evropskou unií z Evropských strukturálních a investičních fondů, v rámci Operačního programu Praha – pól růstu ČR.

www.migrace.com

**SDRUŽENÍ
PRO INTEGRACI
A MIGRACI**

PRÁCE S ŽÁKY S OMJV ONLINE PROSTŘEDÍ:

Zkušenosti z online doučování Sdružení pro integraci a migraci

Autoři: projektový tým *Učíme se spolu*

Vydává Sdružení pro integraci a migraci, o. p. s., Havlíčkovo nám. 189/2, Praha 3, 130 00,

www.migrace.com

Jazyková úprava: Zuzana Ostřanská

Grafická úprava: Blanka Klimešová

On-line verze dostupná na www.migrace.com/cs/regularizace/ucime-se-spolu